

OYA EL SANATI ÜZERİNE BİR İNCELEME* A REVIEW ON OYA HANDICRAFTS

Deniz GÜMÜŞ**
Gamze URAY***

Öz

Sanat; bireylerin ve ortak yaşamın özünden kaynaklanan, duygu ve düşünceleri içinden geldiği gibi yansıtan gerçek yaşam duygusudur. Bütün dünya insanları arasında yakınlaşma, bütünleşme, ortak duyguları paylaşma ve haz almak için sanat önemli bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu, yüzyıllar boyu birçok uygarlığı topraklarında barındırmış ve bu uygarlıklar Anadolu'nun zengin bir kültür oluşturmasını sağlamıştır. Bu kültür içerisinde yer alan, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görülen geleneksel el sanatlarından biri de Oya El sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli eşyaları süslemek ve süslenmek ihtiyacı ile yapılan oyanın, Anadolu kadınının hayatının her aşamasında önem arz ettiği bilinmektedir.

Çalışma, tarama modeli kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada; Anadolu'da Oya el sanatının tarihi gelişimi, oya çeşitleri, oyalarda kullanım alanları, oya teknikleri, oyalarda renk ve kompozisyon özellikleri ile oyalarda görülen motifler hakkında kapsamlı şekilde bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Sanatlar, El Sanatı, Oya, Anadolu.

Abstract

Art; it is the feeling of real life that emanates from the essence of individuals and common life, reflecting emotions and thoughts as if they were from within. It is antagonizing as an important means of art for the rapprochement, integration, sharing of common feelings and enjoyment among people all over the world.

Anatolia has been hosted in many civilizations for centuries and these civilizations have enabled Anatolia to create a rich culture. One of the traditional handicrafts seen in various places of Anatolia, which is included in this culture, is confronted as Oya handicraft. It is known that the play performed with the need to decorate and decorate various goods is important at every stage of Anatolian woman's life.

The study was conducted using a screening model. In this study; In Anatolia information about the historical development of Oya handicraft, types of scarves, usage areas of scarves, techniques of scarves, technique, color and composition of scarves and motifs seen in circulation will be given.

Keywords: Traditional Arts, Handicrafts, Oya, Anatolia.

Giriş

Sanat; bireylerin ve ortak yaşamın özünden kaynaklanan, duygu ve düşünceleri içinden geldiği gibi yansıtan gerçek yaşam duygusudur ve toplumsal varlıktır. Bütün dünya insanları arasında yakınlaşma, bütünleşme, ortak duyguları paylaşma ve haz almak için sanat önemli bir araçtır. Sanatta estetik değerlerin yanı sıra toplumun özellikleri de vardır. Bu durum ise sanatın estetiğini ortaya koyan insanın içinde yaşadığı toplumun zekâsını, hayat felsefesini, ahlakını ve duygularını içermektedir.

Sanat, insanlık tarihinin her döneminde var olmuştur. "Türk el sanatlarının; geleneğe bağlı bir özellik taşıması, milli sanat zevkini temsil etmesi, yaratıcılığını geliştirmesi, ailede sanat kültürünü sağlaması, ruhsal yaşamı yansıtmaması, yöresel karakter taşıması ve aileye gelir temin etmesi gibi birçok yönü vardır" (Özbel, 1945: 4).

Geleneksel el sanatları birçok alanda uygulanmaktadır. Günümüzde de birçok alanda uygulanan ve ilerleyen teknolojiye eşdeğer olarak gelişme gösteren el sanatları uygulanmaya devam edilmekte; ancak kullanım alanı olmayan el sanatları unutulmaya yüz tutmaktadır. Geleneksel el sanatları; nakış, oya, halı, kilim, dokuma, çinicilik, cam, tezhip, hat, dericilik gibi alanlarda yaşatılmaya çalışılmaktadır.

* Bu makale, Aksaray Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen ve yürütücülüğü Yrd. Doç. Dr. Murat ALTUĞ tarafından yapılan 2017-007 kodlu "Aksaray İlinde Oya El Sanatı ve Dili" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır. (Proje Araştırmacıları: Okt. Kudret Safa GÜMÜŞ, Öğr. Gör. Deniz GÜMÜŞ, Öğr. Gör. Durdane YILMAZ, Öğr. Gör. Gamze URAY, Okt. Hakan ÖZDEMİR).

** Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt Meslek Yüksekokulu, Geleneksel El Sanatları, denizgumus@aksaray.edu.tr

*** Öğr. Gör. Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt Meslek Yüksekokulu, Mimari Dekoratif Sanatlar, karamangamze3@gmail.com

Anadolu, yüzyıllar boyu birçok uygarlığı topraklarında barındırmış ve bu uygarlıklar Anadolu'nun zengin bir kültür oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Bu kültür içerisinde yer alan, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görülen geleneksel el sanatlarından biri de oya olarak karşımıza çıkmaktadır.

Oyalarda, el sanatlarının içinde kendine özel bir yer edinmiştir. Oya; iğne, mekik, firkete ve tığ gibi araçlarla, ipek, pamuk ve sentetik ipliklerle ve pul, boncuk gibi malzemelerle yapılan ve tekniği örgü olan bir el sanatı çeşididir. Diğer bazı el sanatlarında olduğu gibi oyarlar da oya yapan kişinin duyu ve düşüncelerini ifade etmektedir. Halıda ya da kilimde kullanılan küpe motifi, evlenmek isteyen genç kızın bu motifi halıya dokuması sonucu, bu isteğini ailesine söylemesini anlatır. İğne oyasında da bu durum aynı şekildedir. Örneğin gül oyası, mutlu bir evliliği temsil eder. El sanatlarında kullanılan bu motifler, birer anlam teşkil ederken süslemek ve süslenmek amacıyla da kullanılmışlardır.

Fotoğraf 1. Aksaray Güzelyurt Pullu Firkete

Bu araştırmada, geleneksel el sanatlarının önemli temsillerinden olan oyarların incelenerek gün ışığına çıkması, kültürel mirasımızın kaybolmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sınırlılığı ise, oyarlar ile ilgili çeşitli dokümanlardan yararlanılmasıdır. Dokümanların incelenmesi sonucu oyanın, geleneksel el sanatlarında önemli yere sahip olduğu, geçmişten günümüze seyrettiği çizgide nesiller arasında aktarılmasının önemli bir noktada olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Oya örücülüğü Türk kültüründe el sanatları açısından önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel el sanatlarımızdan olan oyanın kaybolmaya yüz tutması, kültürel mirasımızın gelecek nesillere aktarılmasının önüne geçmesine sebep teşkil etmektedir. El sanatlarımızın nesiller arasında köprü görevi görmesi büyük önem taşımaktadır.

Oyayı, sadece bugün olduğu gibi anlatmak kısa bir tanım olur. Tarihini, çeşitlerini, özelliklerini ve bunun gibi yönlerini anlatmak kalıcılığı ve günümüze kadar geliş süresindeki evrelerin bilinmesi açısından önemlidir. Bu evreleri araştırırken nitel yöntem kullanılmıştır.

1.Oyaların Tarihi Gelişimi

Örücülük sanatının başlangıç tarihi hakkında net bir bilgi yoktur; fakat insanların var olduklarından beri örtünme ihtiyacı hissetmeleri ve bu ihtiyacı karşılarken beğeni ve yaratıcılıklarını da katarak gelişme gösterdiği düşünülebilir.

"1905 Mentiz kıyılarında bulunmuş örneklerden bu sanatın İ.Ö 2000 yıllarının öncesine ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer bazı kayıtlardan da iğne ile yapılan örgülerin 12. yüzyılda Anadolu'dan Yunanistan'a oradan da İtalya yolu ile Avrupa'ya geçtiğini öğreniyoruz (Onuk, 1981: VII)."

Oya sözcüğünün başka dillerde karşılığının olmayışı, Anadolu'ya Anadolu kadınına ait bir sanat olduğunu göstermekte ve bu sanatın, Türk kültür tarihi içinde de yer aldığı görülmektedir; ancak oyarların tarihteki yerine, gelişimine bakıldığında dantel işleri ile aynı teknikte birleştiği sonucuna varılabilmektedir. Bu durumun izleri de İ.Ö 3000 yıllarına dayanarak Eski Mısır, Babil ve Asurlardaki çeşitli eserler arasında görülmektedir.

"1594 yılında dantel olarak Fransız Akademi Lügatına girmiş ve Batı dillerinde de bu adla tanınmaktadır. Bu örgülerin Avrupa'da ortaya çıkışında ve kökeni ile ilgili araştırmaların sonucunda bazı örgü adlarının Ege masallarında geçtiği tespit edilmiştir" (Kültür Bakanlığı, Türk Oyaları Kataloğu, 1998: 7).

Avrupa, oya ile 16. yy'de tanışmıştır. Örücülüğün geliştiği tarihlerde meslek locaları kurulmuş bu locaya girmek isteyenler belli süre ustaya çıraklık etmiştir. Farklı örgü tekniklerini öğrenmek ve üretkenliğini geliştirmek amacı ile yabancı ülkelere seyahat edilmiştir. Osmanlı döneminde de el sanatlarında benzer sistem işlemekteydi. Localarda yetişen çırakların usta olabilmeleri için komisyonun karşısında hünerlerini sergilemeleri gerekmekteydi. Bu sınavda bere, kazak, çorap gibi ürünler öretilerek kendilerine özel motifler yapmaları istenmekteydi. Osmanlı döneminde yapılan ürünlerin Batılı ülkelere de ulaştığı kaynaklarda görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun her döneminde saray içi, dışı ve Anadolu'da yapılan geleneksel örgü ve oyalara çok önem verilmiş, Cumhuriyet döneminde yeteri kadar ilgi görmemekle birlikte oylar günümüze kadar geleneksel yollarla gelebilmiştir. Ancak kullanılan malzemede ve estetik yönden çok büyük yozlaşma olduğu, günümüzde yapılan örneklerden anlaşılmaktadır. İğne oyasının ortaya çıkıp gelişmesinde en büyük etken, Anadolu'nun İpek Yolu üzerinde olması ve ipek üretimi yapılmasıdır.

"Eski iğne oyası örneklerden anlaşıldığına göre iğne oyları ve tüm el işlemeciliği Anadolu'da 18. yüzyılda altın çağını yaşamış, Tanzimat'tan sonra yanlış anlaşılmuş bir batı hayranlığının doğurduğu taklitçiliğin olumsuz etkilerinin sonucu olarak iğne oylarına ilgi giderek azalmıştır" (Onuk, 1981: VII).

Zengin çeşide ve köklü bir geçmişe sahip oylar, insanların estetik duygularını geliştirirken, erkeği olmayan eve gelir sağlamış ya da ek gelir olmuştur. Aynı zamanda oya üreten kişinin sevincini, üzüntüsü gibi çeşitli duygularını anlatmasında aracı olmuştur.

Örneğin: yeşilin çeşitli tonlarıyla işlenen oylar, yeni gelinin evinden ve eşinden hoşnut olduğunu, sarı renkli oylar ise mutsuzluğunun, yorgunluğunun ve bezginliğinin işaretidir. Başına biber oyalı bir yazma bağlayan gelin kayınvalidesine ve ev halkına "Kocamla aramız biber gibi acı" demektedir" (Onuk, 1983: 179).

Türk kadınının üstün zekâsını, zevkini, incelik ve yaratıcılığı yansıtan oylar, geçmişten günümüze sevilerek yapılmaktadır. Oylar gerek teknik gerekse motif özellikleri bakımından dünyada benzeri olmadığı gibi, süsleme sanatımız içerisinde de başlı başına bir kaynak olabilecek zenginliktedir. Oylar aynı zamanda çeyiz geleneğimizin de bir parçası olmuştur.

2.Oyların Genel Özellikleri

2.1. Oyların Çeşitleri

2.1.1.Tekniğe Göre Oya Çeşitleri

2.1.1.1. Kullanılan Araca Göre Oylar

2.1.1.1.1. İğne Oyları

İğne oyları, iğne üzerine iplikle ilmek atarak ve iğneyle ipliği bu ilmek içinden çekerek yapılır ve bu şekilde kare, üçgen ve dikdörtgen şekilleri oluşturulur. Küçük iğnelerle düğümlenmek suretiyle yapılan oyların, düğümler sıkıştırıldıkça örgü gözleri de küçülmektedir. Tekli sarma veya çiftli sarma biçiminde yapılır. İlmeklerin belli aralıklarla tekrar etmesine zürafa adı verilir. Örgü desenlerine, bölgelere göre örücüler arasında birli, pirinç, mecnun yuvası, Trabzon/Trabzan gibi adlar verilmektedir. İğne oylarında bir çiçek, bir yaprak başlı başına bir motif sayılmaktadır.

İğne oylarının genellikle malzemesi ipektir. İpek üretimindeki azalma, oya yapımında sentetik ip kullanımını zorunlu kılmıştır. Bugün Anadolu'nun birçok yöresinde oylar, sentetik iplerle yapılmaktadır.

Fotoğraf 2. İçel Namrun Yaylası İğne Oyası (Kızlar Çoşturan-1989)

2.1.1.1.2. Tığ Oyları

Tığ denilen malzeme ile zincir yapılarak örülür. Bu zincirler birbirine eklenerek motif oluşturulur. Birkaç şekilde zincirle motif oluşturulmaktadır. Bunlar; zincir çekilerek üzerine motif oluşturulması, zincir çekerken aynı anda motif oluşturulması, diğeri ise motif oluşturduktan sonra üzerine zincir çekilmesi şeklindedir. Tığ oyası yapılırken bazı teknikler kullanılmaktadır. Bu teknikler; zincir tekniği, sık iğne tekniği, örümcek tekniği, fıstık tekniği, dolgu tekniğidir.

Fotoğraf 3. Tığ Oyası

2.1.1.1.3. Mekik Oyaları

Mekik denilen araçla, mekiğe iplik sarılmasıyla meydana getirilir. Sarılan iplik üzerinde bir ters, bir düz atılan düğümlerle motifler meydana gelir. Belli uzunlukta bir ipliğe işlenmek istenen motifin şekli verilerek mekikteki iplikler halkalanarak işlenir. Mekik oyası bir yüzeye tutturularak yapıldığı gibi başlı başına bir motif olarak da yapılmaktadır.

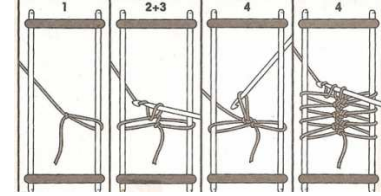
Fotoğraf 4. Mekik Oyası

2.1.1.1.4. Firkete Oyaları

Firkete ve tığ kullanılarak yapılır. "U" şeklindeki firkete üzerine sarılan iplik tığ yardımı ile örülür. Firketenin genişliğine göre oyanın büyüklüğü değişir. Firketeye sarılan ipliklerin birbirine bağlanması için ortasından tığ ile zincirler ve oluşturulan halkalar firketeden çıkarılır. Oluşan halkalar kendi başlarına kullanılacağı gibi bir üründe de kullanılmaktadır. Firkete oyasında pul, boncuk, inci gibi süsleme gereçleri kullanılabilir (Cengiz, 2007: 15).

Fotoğraf 5. Firkete Oyası

Şekil 1. Firkete İle Örgü Yapılışı

2.1.1.2. Kullanılan Gerece Göre Oyalar

2.1.1.2.1. Koza Oyaları

Koza oyalariinin malzemesi koza ve ipektir. Oyanın ana motifleri kozalarla yapılmaktadır. Sonra da iğne veya tığ ile örülmüş kısımlara eklenmektedir. Bazen kullanılan kozalar çeşitli renklerle boyanmaktadır. İşlemesi iğne oyalari kadar zor ve zaman almaktadır.

2.1.1.2.2. Yün Oyalari

Yün oyalariinin malzemesi yün ve çok kez pamuk ipliğidir. Koza oyalari gibi oyanın bir kısmı iğne veya tığ ile örülür ve yünlerden yapılmış motifler iğne veya tığ ile işlenmiş kısma dikilerek meydana getirilir.

Fotoğraf 6. Aksaray Taşpınar Yün Oya

2.1.1.2.3. Mum Oyalari

Koza ve yün oyalariinin aynısıdır diyebiliriz. Yalnız motifleri renkli mumlarla yapılmış olması sebebiyle diğerlerinden ayırt edilebilir. Bu oyalarda motifler diğer oya motiflerinden daha güzel görülmektedir. Isıdan ve fazla el değmeden dolayı bozuldukları için çeşitleri azdır.

2.1.1.2.4. Boncuk Oyalari

Boncuk oyalari, ipek, pamuk ve sentetik iplikler kullanılarak yapılır. Tığ ve iğne ile yapılan oyalariin uçlarına çeşitli boncukların geçirilmesiyle meydana gelir. Cam, porselen, tahta, sedef, mercan, kehribar, altın, gümüş vb. materyallerden yapılan boncuklar çoğunlukla yuvarlak, kare, silindir, kalp şekillerinde çeşitli büyüklüktedir.

Fotoğraf 7: Yılan yolu Boncuk Oya

2.1.1.2.5.Pul Oyaları

Pul oyaları da boncuk oyaları gibi ipek, pamuk ve sentetik iplikler kullanılarak yapılır. Çeşitli pulların tığ ve iğne yardımı ile oyalara birleştirilmesi sonucu meydana gelir. Balık pulu, metal pul, plastik pul vb. pullar kullanılmaktadır.

Fotoğraf 8. Aksaray Güzelyurt Pullu Kaş Kirpik

2.2.Kullanım Alanlarına Göre Oyalar

Oyaların bölgelere göre çeşitli kullanım alanlarıyla karşılaşmaktadır. Bunlar; başörtüsü, bebek yüz örtüsü, bohça kenarı, çay tepsi örtüsü, kare masa örtüsü, fiskos, portmanto örtüsü, fular, gecelik yakaları, havlu kenarları, kına eldiveni, mendil, mutfak takımı, oturma odası, perde, salon takımı, sehpa örtüsü, vitrin takımı, yaka çiçeği, yatak örtüsünün etek kenarı ve yazma şeklindedir.

Fotoğraf 9. İğne Oyası Bebek Yüz Örtüsü

Fotoğraf 10. İğne Oyası Tülbent Kenarı

Fotoğraf 11. İğne Oyası Pike Takımı

Fotoğraf 12. İğne Oyası Salon Takımı

2.3.Oyalarda Kullanılan Teknikler

2.3.1.Zürefa

İki iğne oyası ilmeğinin belirli bir aralıkta yapılmasından oluşan görüntüye denir. İğne oyasının temel işlemidir. İki ilmek arasında kalan ipliğin bolluğu yan yana yapılan her zürefada aynı olmalıdır. Bollukların farklı olması zürefanın görüntüsünü bozar ve kötü görünmesine sebep olur. "Zürefa üst üste sıralar halinde çalışılınca kafes görüntüsünde olur. Diğer tekniklerin temelini oluşturur. Sağdan sola doğru çalışılır" (Markaloğlu, 1986: 14).

Fotoğraf 13. Zürefa Yapımı

2.3.2. Piko

İğne oyası yapımında kullanılan tekniklerdendir. Zürefa tekniğinin içindeki bir ipliğin uzatılarak yapılması ile oluşturulur.

2.3.3 Trabzan

Geometrik Şekli iğne oyalarda, zürefa ile esas oyaı birleştiren ve trabzana benzeyen bölümdür.

2.3.4 Köprü

Bazı yörelerde kök olarak bilinmektedir. Oyanın başlangıç bölümüdür. Zürefa üzerine işlenen üçgen şeklinde, kare ilmekli ara ya da yardımcı motif.

2.3.5 Boru

Bazı oyalardaki kökle esas oyanın arasında kalan boru şeklindeki bölüm.

2.3.6 Fiskil

Oya kenarlarına ve ortalarına yapılan basit piko.

2.3.7 Çirtik

Oyanın kenarlarına yapılan basamak şeklinde piko. Bu piko ipliğini kırmadan geri dönülerek oya kenarlarına uygulanır (Eronç, 1984; Onuk 1988; Toplu 1988).

2.4. Oyaların Gereç Özellikleri

2.4.1.İpek İpliği

İpek böceği, 6. yüzyılda Çin'den Batı'ya geçirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde hammaddesi lif olan el sanatlarımızdan dokumacılık, örücülük ve işlemecilik sanatlarının en önemli gereçlerinden birinin ipek olmasına rağmen, ipek kozası yetiştirilmesi 16. yy 'da başlamıştır. Bu tarihe kadar, kullanılan ipekler İran'dan sağlanmıştır (Gürsu, 1998: 23).

Fotoğraf 14. Kozadan İpek Elde Edilişi

2.4.2. Pamuk İpliği

Pamuk bitkisinden elde edilen pamuk lifi tekstil sanayiinde en önemli yeri almaktadır. Pamuk ipliğinin kullanım alanlarından birisi de örücülük sanatıdır.

2.4.3. Sentetik İplik

Sentetik lifler doğada lif halinde bulunmayan bileşiklerden meydana getirilmişlerdir. Sentetik lifler tek başına veya belirli oranda pamuk, yün, keten, ipek lifleri ile karıştırılarak çeşitli iplik üretimi yapılmaktadır. Örücülük sanatında sentetik lifler çok az kullanılmaktadır.

2.4.4. Boncuk

“Süslenmek için kullanılan değerli taş veya boncuk, insan, hayvan canlı ve cansız birçok eşyanın ilk bakışta göze çarpacak yerine takılan ve kötü gözlerden koruyan nesne olarak tanımlanmaktadır” (Oğuz, 1980: 790; Akpınarlı, 1990: 46).

2.4.5. Halka

Oya yapımında kullanılan halkalar iki çeşittir. Birincisi piyasada sağlık gereci olarak kullanılan serum hortumlarının 2 mm kalınlığında kesilmesiyle elde edilir. İkincisi ise piyasada hazır olarak satılan yuvarlak, plastikten yapılan ve çeşitli büyüklükte olan gereçlerdir. Halkalar oyanın düzgün ve sert olmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.

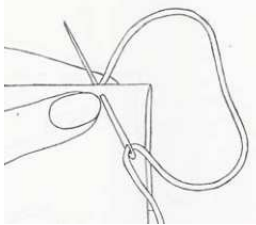
2.4.6. Diğer Gereçler (Pul, Kumaş, Kâğıt vb.)

Pullar metalden, plastikten yapılan düz veya bombeli olan şekillerdedir. Pullar; tuğ, mekik, firkete oyalarında çok kullanılmaktadır. Kumaş oyalarında verev kesilmiş, iplikleri atmayan kumaşlar tercih edilmektedir. Oyaların sertleşmesinde kola, şeker vb. sertlik verici maddeler kullanılmaktadır. Çeşitli parlak kâğıtlarda oya yapımında kullanılmaktadır. Günümüzde bazı oyaların yapımında çoğunlukla anten teli kullanılmaktadır. Ocak üzerinde yakılarak yumuşak ve istenilen şekli alması sağlanan tel üzerine iplik sarılarak motife şekil verilmektedir.

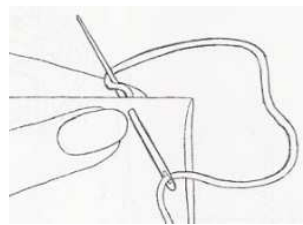
2.5. Oyaların Teknik Özellikleri

Literatürden elde edilen bilgilere göre iğne oyası yapımında, üçgen ve kare ilmek adı verilen iki türlü ilmek kullanılmaktadır (Onuk, 1988, Bayram, 1993: 18-22). 7. Şekle kadar karede aynı şekilde yapılmaktadır. 7. Şekilde üçgen yapmak için azaltılırken, kare yapmak için ise azaltmadan üst sırada aynı şekilde yapılarak kare şekli verilmektedir.

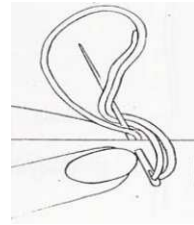
2.5.1. Üçgen İlmek Yapımı

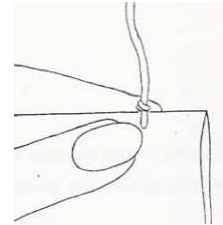
Şekil 2

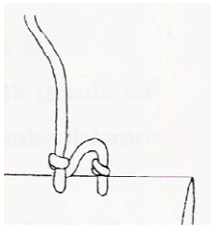
Şekil 3

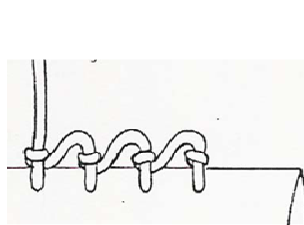
Şekil 4

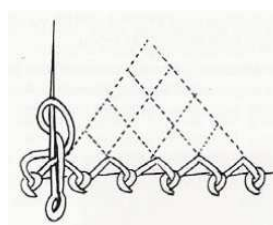
Şekil 5

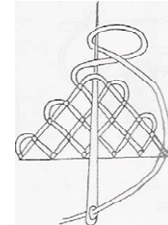
Şekil 6

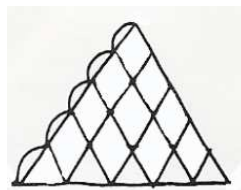
Şekil 7

Şekil 8

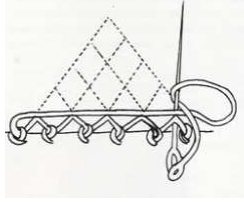
Şekil 9

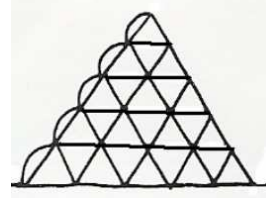
Şekil 10

2.5.2. Kare İlmek Yapımı

7. şekle kadar aynı işlem uygulanmakla birlikte, daha sonraki süreçte uygulanacak teknik aşağıda şekil olarak gösterilmiştir:

Şekil 11

Şekil 12

2.6. Oyaların Renk ve Kompozisyon Özellikleri

Estetik bir bütünlük teşkil etmek için; motifler terkip edilerek kompozisyon meydana getirilir. Bunlar güzel ve istenilen maksada uygun olabilmesi de motiflerin kıymetlendirilmesi ile mümkündür.

“Süs kompozisyonları kenar, orta, köşe ve serpmeye olarak dört bölümde toplanır. Motifler bu kompozisyonların çeşitlerine göre işlenerek meydana getirilir. Motiflerin değerleri renklerle bir kat daha artar. Gerek motiflerin gerek renklerin işlenmelerindeki uygunluk başta gelen esaslardandır” (Özbel, 1945: 6).

Türk kadınları, çevrenin etkisi altında duygularını, düşüncelerini renklerle ve motiflerle oyalarda anlatmıştır. Oyalardaki renk kullanımı, renklerin bağlı olduğu kurallara ve kişinin isteğine bağlıdır. Renk, her zaman insanları etkilemiştir. Özellikle oyalarda çok etkili bir öğedir. Çünkü oyalarda renk, sadece şekillendirmek için değil estetik kazandırmak ve mesaj iletmek amacıyla da kullanılır. Örneğin sarı; bezginliği, kırmızı; canlılığı, aşkı, sevgiyi, mavi; rahatlığı, mutluluğu, kötülükten korunmayı, yeşil; istek, ümit vb. duyguları canlandırır. Kişi anlatmak istediği duygularını renklerle ifade eder.

Oyalarda, motiflerin bir araya getirilmesi ile oluşan kompozisyon da önemlidir. İki kök arasındaki boşluğun motiflerle doldurulduğu kompozisyonlar en çok göze çarpan kompozisyonlardır. Bu motifler oturtulurken, motiflerin renklerinin dallarla uygun olması estetik açıdan önemlidir.

2.7. Oyalarda Kullanılan Motifler

2.7.1. Bitkisel Motifler

Yaprak motifi oyada ilgili çiçeğin yanına yapıldığı gibi kendi başına da yapılır. Çiçek motifinin yanında yer alıyorsa o motifin renk özelliğiyle uyum içinde olur. Kendi başına kullanılan yapraklar ise maydanoz, dut yaprağı, zeytin yaprağı, söğüt yaprağı gibidir. Çiçek motifi, yapılan çiçeğin yetiştiği bölgelerde daha sık rastlanmaktadır. Genelde oyanın ana motifi olmaktadır. Yaprak ve yanında yapılan diğer motifle renk bakımından uyum içinde yapılmaktadır.

Fotoğraf 15. Kızılçık Oyası

2.7.2. Geometrik Motifler

Kare, üçgen, düz çizgi, dikdörtgen gibi şekillerin oyalara yansımaları ile oluşturulur. Oyaların örgü desenleri geometrik esasa ve hesaba dayanır. İsimleri ise aldıkları şekillere göre isimlendirilir.

2.7.3. Nesneli Motifler

İbrik, çanta, sepet, küpe gibi şekillerin oyalara yansımaları ile oluşturulur. İğne oyası yapan kişi değer verdiği eşyayı ya da daha önceden görüp aklında tuttuğu eşyayı iğne oyasında motif olarak kullanmıştır. Küpe, ayna gibi değer verdiği eşya ya da ibrik, maşa gibi gördüğü eşya motifleri örnektir. Bu motifler yanına örülen yaprak motifleri ile tamamlanır.

Fotoğraf 16. Nikah Sepeti Motifi

2.7.4. Sembolik Motifler

Çeşitli işaret ve sembollerin oyalara yansması ile oluşturulur. Örucü kadın, dış alemde iç aleme dönüşün tezahürlerini bu motiflerde gösterir. Bu gurup içine giren motifler için şekil ancak bir ifade vasıtasıdır. Şekillerin isimleriyle hiçbir benzerlikleri yok gibidir. Kol kola kızlar, yar yara küstü, saray önu kavgası, cihan yandı gibi oyalara bu sınıfa girer (Özbel, 1945:6).

Fotoğraf 17. Cihan Yandı Motifi (Elazığ-1994)

2.7.5. Doğadan Esinlenerek Yapılan Motifler

Dağ, tepe, güneş, kaya gibi şekillerin oyalara yansması ile oluşturulur. Bu oyalara dağlar, tepeler, kayalar gibi isimler alır. Bu oyalarda üzerlerine yapılan ilaveler ağaçları ve dairelerde güneşi temsil eder. Konya'nın Duatepe'si, Alaettin tepesi ve Takke dağ bunlara örnektir.

2.7.6. Figürlerden Esinlenerek Yapılan Motifler: Kuş, kelebek, sincap, el, tırnak gibi şekillerin oyalara yansması ile oluşturulur. Çeşitli hayvan ve insan motifini içine alır. Bu motifler ya tam olarak ya da temsili şekilde örülür. Horozibiği, geyik, tavşankulağı hayvan motiflerine örnektir.

Fotoğraf 18. Geyik Oya (Elazığ, 2002)

Oyalara, süsledikleri giyim eşyalarının işlevleri dışında, çeşitli mesajlar iletir. Aile ve akraba arasında, komşu ilişkileri, törenlerde kullanılan oyalara sevgi, sitem gibi çeşitli ilişkilerin duygusal yönlerini olduğu kadar sosyal ilişkilerinde iyi ya da kötü yönlerini anlatmaktadır.

Yeni gelin evliliğinin ikinci günü aydınlık simgesi olan beyaz yazma üzerine morun tonları ile işlenmiş yazmayı "ak aydınlık" diyerek bağlar (Erbek, 1981: 143). Oyalara bazı yörelerde çeşitli isimler almışlardır. Bunlar Ecevit'in bıyığı, domates oyası, kiraz oya, dut oya, kelebek oya, papatya oya gibi değişik isimlerdir (Yalçınkaya; Erkaplan, 2008: 489).

SONUÇ

Oyalara insan yaşamında, yüzyıllar boyunca önemli yer tutmuş ve nesiller arasında kültürel açıdan köprü olmuştur.

Oyanın tarih boyunca var olan teknik özelliklerini bozmadan gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve günümüz geleneksel el sanatları içerisinde yaşatılması gerekmektedir.

Çalışmada; Geleneksel el sanatları içinde oyanın yeri, tarihçesi, sınıflandırılması, oya yapımında kullanılan teknikler, kullanılan araç ve gereçler, oyalarda görülen motifler ile kullanım alanları araştırılmıştır.

El sanatlarının içinde önemli bir yer teşkil eden oyalara ilgili yöresel çalışmalar yapılmalıdır. Oya yapılan yörelerde öğretim programı uygulanmalı, seminerler düzenlenmelidir. Böylece yöreler arası kültür alışverişi sağlanmış ve Oya sanatı nesilden nesile aktarılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan Yüceer, Hüseyin Çelik (2008). *Aydın Yöresi İğne Oyalarının Giysi Tasarımında Kullanılması*. Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Ankara.
- Barışta, Hatice Örcün (1998). *Türk El Sanatları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cengiz, D. (2007). *Artvin İli Ardıaç İlçesinde Yapılan Oyaların Öğretim Programı Önerisi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erbek, Güran (1981). Erkek Oyaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri*, İzmir.
- Ergenekon, Cavidan, Başaran, Fatma Nur (1999). Oyaların El Dokumalarında Değerlendirilmesi. *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Karakaş, Remzi (2013). Geçmişten Günümüze Çermik Yöresi İğne Oyacılığı. *Bilim ve Kültür- Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2010). *İğne Oyaları*.
- Markaloğlu, Şehdabe (1986). *Nallıhan İğne Oyaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi
- Oral, Canan (2007). *Amasya İğne Oyaları*. Amasya: Amasya Valiliği.
- Onuk, Taciser (1981). *İğne Oyaları Çeşitleri ve İşleme Yöntemleri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Onuk, Taciser (1983). *İğne Oyaları (İçel-Namrun)*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 3. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri*, İzmir.
- Onuk, Taciser (2000). *Osmanlı'dan Günümüze Oyalar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Önge, Ergül (1999). Bir Grup Hotoz Oyası. *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Özbel, Kenan (1945). *El Sanatları II- Oya ve Oya Çeşitleri*. Ankara.
- Özcan, Fatma. Can, M. (2008). Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi'nde Bulunan İğne Oyası Eserlerin Üretim Kalitesi Açısından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri*, Ankara
- Sürer, Ali (1984). Oyaların Dekoratif Değeri. *Türk Dokuma Sanatından Örnekler*.
- Sürer, Ali (1984). İğne ve Tığ İşi Oyalar. *Türk Dokuma Sanatından Örnekler*.
- Türk Oyaları Kataloğu (1998). *Boncuk Oyaları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Vanlı, Ayla Yaren (2008). *Balıkesir İli Gönen İlçesi İğne Oyaları ve Halk Eğitim Merkezinin İğne Oyacılığına Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yalçınkaya, Tomris. Erkaplan, Emel (2008). Yozgat İli Tığ Oyalarından Örnekler. *Gazi Üniversitesi I. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri*, Ankara.

Ek: Oya Örnekleri

Fotoğraf 1. Çermik yöresi iğne oyası (Kiraz oya)

Fotoğraf 2. Çermik yöresi iğne oyası (Çilek Oya)

Fotoğraf 3. Çermik yöresi iğne oyası (Papatya Oya)

Fotoğraf 4. Çermik yöresi iğne oyası (Tekli İğne Oyası)

Fotoğraf 5. Çermik yöresi iğne oyası (Keklik Pençesi)

Fotoğraf 6. Çermik yöresi iğne oyası (Çütlü (Çiftli) İğne Oya)

Fotoğraf 7. Sehpa örtüsü

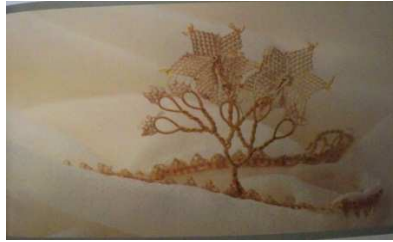
Fotoğraf 8. Nallıhan İpek İğne Oyası

Fotoğraf 9. Nallıhan İpek İğne Oyası

Fotoğraf 10. Nallıhan Gelin Tacı

Fotoğraf 11. Bahar Çiçekleri İğne Oyası

Fotoğraf 12. Küpe Çiçeği İğne Oyası

Fotoğraf 13. Hercai İğne Oyası

Fotoğraf 14. Hercai Menekşe İğne Oyası

Fotoğraf 15. Kır Çiçeği İğne Oyası

Fotoğraf 16. Mine Çiçeği İğne Oyası

Fotoğraf 17. Geyik Oya İğne Oyası

Fotoğraf 18. Kefiye İğne Oyası

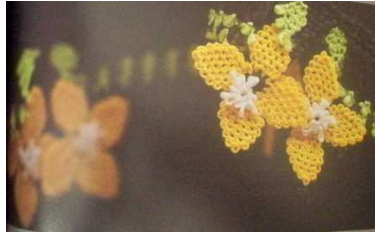
Fotoğraf 19. Yeni Dünya İğne Oyası

Fotoğraf 20. Karanfil İğne Oyası

Fotoğraf 21. Yürek İğne Oyası

Fotoğraf 22. Kabak Çiçeği İğne Oyası

Fotoğraf 23. Yelpaze İğne Oyası

Fotoğraf 24. Çiçek İğne Oyası

Fotoğraf 25. Üç Yaprak İğne Oyası

Fotoğraf 26. Aksaray Güzelyurt Çarkıfelek

Fotoğraf 27. Karpuz

Fotoğraf 29. Aksaray Güzelyurt Kabak Çiçeği
(Yörede yemeği meşhur olduğu için verilmiş)